

Theologische Reflectie op *Appreciative Inquiry*

“Waarderende gemeenteopbouw werkt!” zo luidt de wervende tekst op de website van het team ‘Met Andere Ogen’, dat zich inzet voor Waarderende Gemeenteopbouw. Dit wordt ondersteund door getuigenissen van gemeenten die baat hebben gehad bij de positieve benadering van deze aanpak. Zo leren bijvoorbeeld gemeenten die te maken hebben met een situatie van neergang, met behulp van Waarderende Gemeenteopbouw weer te dromen en naar de toekomst te kijken.

Naast de vele positieve ervaringen, worden er vanuit christelijke gemeenten soms ook vragen gesteld naar de uitgangspunten van Waarderende gemeente-opbouw. In hoeverre passen die bij een theologische manier van kijken, verrijken ze die, en zijn er theologisch gezien kanttekeningen bij te plaatsen? In dit artikel geef ik theologische reflectie op de methodiek. Allereerst schets ik de uitgangspunten en principes van *Appreciative Inquiry*, dat aan Waarderende Gemeenteopbouw ten grondslag ligt. Vervolgens schets ik een drietal punten waarop *Appreciative Inquiry* heel goed aansluit bij de christelijke theologie. Tenslotte ga ik in op een aantal punten waarop je theologisch gezien vragen zou kunnen stellen bij *Appreciative Inquiry* en waarop het goed is vanuit het christelijk geloof eigen accenten te leggen.

De uitgangspunten en principes van Appreciative Inquiry

De methodiek van Waarderende Gemeenteopbouw is ontleend aan *Appreciative Inquiry*, waarderend actieonderzoek, dat zijn oorsprong heeft in wetenschappelijk onderzoek van David Cooperrider en Suresh Srivastva naar de ‘life giving factors’ in organisaties. Sindsdien is *Appreciative Inquiry* een instrument dat met succes ingezet is bij veranderingsprocessen in vele organisaties (Masselink et al., 2021). Dat iets goed werkt, is een belangrijke indicatie bij de keuze voor een methodiek, maar niet de enige. Ook de uitgangspunten zijn belangrijk. Er zijn immers heel wat methoden te bedenken die effectief zijn voor het bereiken van bepaalde doelen, maar qua uitgangspunten niet passen bij de nagestreefde waarden. Vandaar dat ik me in dit artikel richt op die kant van *Appreciative Inquiry*.

Appreciative Inquiry heeft twee belangrijke uitgangspunten. Allereerst gaat het uit van een organisch perspectief op organisaties. Organisaties zijn geen functionele machines waarin alle radertjes precies in elkaar passen en mensen vervangbaar zijn, maar functioneren meer zoals organismen en netwerken. Dat betekent dat de focus ligt op groei, ontwikkeling en menselijke interactie. Er is daarom veel aandacht voor de identiteit en talenten van de mensen die bij de organisatie betrokken zijn (Masselink et al., 2021).

Het tweede uitgangspunt van *Appreciative Inquiry* is de fundamentele inzet bij de vraag naar wat leven geeft aan een organisatie. De focus ligt daardoor niet – zoals in veel klassieke organisatieperspectieven – op het verleden en op wat er misgaat in een organisatie, maar op wat haar bestemming is. Uit welke waarden leeft zij en hoe ziet zij een waarde(n)volle toekomst? “*Appreciative inquiry* helpt mensen en groepen om zich bewust te worden van hun individuele en gemeenschappelijke waarden, door hun de vraag te stellen wat belangrijk of van betekenis voor ze is (...), stimuleert mensen om de dialoog erover met elkaar aan te

gaan, met als mogelijke uitkomst dat mensen opvattingen en overtuigingen die ze koesteren kunnen loslaten, omdat ze niet langer effectief of passend zijn.”(Masselink et al., 2021)

De uitgangspunten van *Appreciative Inquiry* zijn geworteld in een bepaalde visie op de werkelijkheid die tot uiting komt in vijf principes, die in elkaar grijpen (Masselink et al., 2021):

1. sociaal-constructionistisch principe. Dit gaat ervan uit dat de werkelijkheid geen vaststaand gegeven is, maar dat mensen in gesprekken hun eigen werkelijkheden creëren.
2. poëtisch principe. Dit wordt ook wel het creatieprincipe genoemd en gaat ervan uit dat mensen hun leven en organisaties samen creëren alsof ze een boek aan het schrijven zijn. Alles is in principe veranderbaar, al perken reeds geschreven hoofdstukken wel in wat er mogelijk is in het nieuwe hoofdstuk.
3. simultaneiteitsprincipe. Dit gaat ervan uit dat onderzoek doen en veranderen samen op gaan. Door vragen te stellen, ontstaat al een bepaalde richting.
4. anticipatoire principe. Dit gaat ervan uit dat het toekomstbeeld waarop mensen gericht zijn, sturing geeft aan hun acties in het heden. “Positieve(re) beelden, leveren zo positieve(re) acties op.” (Masselink et al., 2021)
5. positieve principe. Dit gaat ervan uit dat mensen kunnen kiezen waarop ze hun aandacht richten en dat onze onbewuste interpretatie van een situatie niet de enige of juiste hoeft te zijn. Door te kiezen om zich te richten op dat wat goed gaat, ontstaat meer vreugde, verbinding en betrokkenheid.

Deze uitgangspunten leiden tot een aanpak die draait om 4 V's: *vertellen* over en waarderen van het goede uit het verleden, *verbeelden* van het verlangen voor de toekomst, *vormgeven* van de gewenste veranderingen om naar dat verlangen toe te werken en *vernieuwen* van de situatie in een proces van experimenteren, evalueren en bijstellen. Kortom, een aanpak die oog heeft voor het goede dat er is, stimuleert om niet vast te blijven zitten in verlieservaringen en om op een dynamische en sensitieve manier te bewegen richting een gezamenlijk verlangen.

Om dit te realiseren is een model van communicatie nodig dat niet uitgaat van een statische verhouding tussen zender en ontvanger, maar van een organische en dynamische manier van organiseren waarin voortdurend sprake is van het gezamenlijk creëren van nieuwe betekenissen. Dat vraagt bij de gesprekspartners om een open, nieuwsgierige en onderzoekende houding, vanuit het bewustzijn dat de verandering in de organisatie niet zozeer tot stand komt door het invoeren van nieuwe modellen en processen, maar in de gesprekken tussen de mensen die deel uitmaken van de organisatie.

Theologische duiding van Appreciative Inquiry

Uit het voorgaande blijkt dat *Appreciative Inquiry* een methode is, die uitgaat van relaties, van gedeelde waarden en van het positieve. Dat zijn drie zaken die goed passen binnen de context van een christelijke gemeente. Ik ga er hieronder uitgebreider op in.

De gemeente als organisme en netwerk

Appreciative Inquiry benadert organisaties niet als machines, maar als organismen en netwerken. Dat is een uitgangspunt dat heel goed past bij een Bijbelse visie op mensen en

de gemeente. Al in Genesis licht op dat de mens in gemeenschap beelddrager van God is. En op vele plaatsen in het Nieuwe Testament komt het belang van een gemeenschap van verbondenheid en liefde naar voren. We kunnen daarbij denken aan de woorden van Jezus in Johannes 13 waar hij liefde noemt als onderscheidend kenmerk van de gemeenschap van zijn discipelen.

Een veel voorkomende Bijbelse metafoor voor de gemeente is het lichaam van Christus (Rom. 12, 1 Kor 12, Ef. 4, Kol. 1 en 4). Dat beeld benadrukt het organische en relationele van de gemeente. Deze metafoor wordt ook ingezet om te laten zien dat elk lid van de gemeente van Christus ertoe doet en dat alle leden met hun verschillende gaven, elkaar nodig hebben. *Appreciative Inquiry* is een uitstekend instrument om dit aspect van gemeentezijn naar voren te halen en te helpen om ieder lid van de gemeente te horen en te zien.

Focus op het goede

Een ander aspect, is de focus van *Appreciative Inquiry* op het goede, zoals dat naar voren komt in het ancipatoire en positieve principe. We kunnen de werkelijkheid op meerder manieren bezien en daarbij is het mogelijk om een bewuste keuze te maken om op het goede te focussen. Hoewel christenen niet voorbij hoeven te gaan aan de dingen die niet goed zijn, is hun gerichtheid op God Die goed is. De filosoof Søren Kierkegaard schreef hierover in zijn verhandeling over 1 Korinthe 13 waarin hij ingaat op de christelijke hoop. De liefde die de christelijke gemeente kenmerkt, komt tot uiting in de hoop. Deze hoop is gericht op het eeuwige goede, God zelf. En vanuit die fundamentele inzet bij de goedheid van God, kan er te midden van gebrokenheid, ook gerichtheid zijn op het goede op deze aarde. (Kierkegaard & Buijs, 2011) Het mooie hieraan is, dat dat waar ons denken zich op richt, zich ook vertaalt in ons handelen in de werkelijkheid. Een lijn die in de Bijbel veel vaker voorkomt. Het is Jezus die met de regelmaat de vinger legt bij de relatie tussen de gesteldheid van ons hart en wat eruit naar voren komt. Bijvoorbeeld in Lucas 6:45, waar Jezus de verbinding maakt tussen wat er in de schatkamer van ons hart aanwezig is en wat er naar buiten komt. Ook Paulus roept de gemeente van Filippi ertoe op gericht te zijn op dat goed is en lof verdient (Fil. 4:8). En ook in Romeinen 15 legt hij het verband tussen het verlangen naar het goede en de opbouw van de gemeente (Rom. 15:12 en 14).

Focus op waarden

Daarbij sluit aan dat de focus bij *Appreciative Inquiry* niet alleen gericht is op het goede, maar ook op de waarden die een gemeenschap drijven en wat haar bestemming is. Dit past bij uitstek bij een christelijke gemeente. Het is immers juist het met christenen van alle tijden en plaatsen beleden geloof en de verwachting van de komst van het Koninkrijk van God wat de waarden en bestemming van de gemeente van Christus drijft. Echter, in de sleur van elke dag en in een maatschappij waarin de kerk te maken heeft met terugloop, kan de aandacht maar zo verschuiven naar regelgeving, een reeks aan activiteiten, maakbaarheid en bezig zijn met de kwantiteit van de gemeente. *Appreciative Inquiry* kan dan helpen om de focus opnieuw te richten op het waarom en waartoe van de christelijke gemeente en zo de gemeenschap weer samenbinden rondom haar gezamenlijke bestemming.

Theologische aandachtspunten bij het gebruik van Appreciative Inquiry

Naast de punten waarop Appreciative Inquiry goed past bij een christelijke levensvisie, zijn er ook een aantal vragen te stellen. Ik wil hier ingaan op vragen rond een drietal thema's. Als eerste de vraag of het passend is om een seculiere methodiek te gebruiken binnen de kerk. Vraagt de kerkelijke context niet om van oorsprong christelijke methoden? Ook kan de vraag gesteld worden hoe het sociaal-constructivisme zich verhoudt tot een christelijk begrip van waarheid en van het gezag van kerkelijke ambten. En tenslotte is er ook de vraag naar de omgang met gebrokenheid en falen binnen *Appreciative Inquiry*.

Seculiere methodiek

Als eerste de vraag naar het gebruik van een seculiere methodiek. Moet de gemeente van Christus zich wel bezighouden met allerlei seculieren methoden en technieken om het welzijn van de gemeente te bevorderen? Zou de gemeente niet genoeg moeten hebben aan de Bijbel en de christelijke traditie? Hier komt de relatie tussen christelijk geloof, natuur en cultuur in beeld. Hoewel hier onder christenen verschillend over wordt gedacht en verschillende accenten gelegd worden (Brink & Kooi, 2012), is er vanuit de overgebleven goedheid in de schepping en vanuit het geloof dat de Heilige Geest niet alleen werkzaam is in de christelijke gemeente, maar ook in de cultuur, reden om ook het goede te waarderen van kunst, wetenschap en techniek. Ook Augustinus maakte met een beroep op de zgn. "Berooving van de Egyptenaren" vrijmoedig gebruik van de inzichten uit de Griekse filosofie (Smith, 2014). Wel is daarbij van belang om het werk van de Heilige Geest niet één op één te identificeren met wat de cultuur te bieden heeft. "Dit vraagt om theologie die weet heeft van *toetsing en onderscheiding*." (Brink & Kooi, 2012) Daarom is het ook goed om het gebruik van een seculiere methodiek theologisch te doordenken, om dit proces van toetsing en onderscheiding gaande te houden.

Sociaal constructivisme

Als we de uitgangspunten van *Appreciative Inquiry* overzien, is het meest fundamentele uitgangspunt, de inzet bij het sociaal-constructivisme. Deze filosofische stroming gaat ervan uit dat er geen vaststaande werkelijkheid of kennis daarvan is, maar dat die geconstrueerd wordt in sociale processen. Dat betekent dat er ook geen objectieve normen zijn, die aan mensen kunnen worden opgelegd. Hoewel het kan lijken alsof deze visie op de werkelijkheid wil afrekenen met een christelijke visie op de normativiteit van de Schrift, is deze stroming in eerste instantie een reactie op de Verlichting en het Modernisme, dat uitging van de universaliteit van het menselijke denken. De gedachte was dat een goed gebruik van het verstand en moderne wetenschap automatisch zouden leiden tot het vinden van waarheid en de vooruitgang van de menselijke moraal. Denkers als Marx, Nietzsche en Freud pikten deze illusie lek door erop te wijzen dat mensen zich heel vaak niet alleen door rationele motieven laten leiden, maar dat ons denken ook beïnvloed wordt door een verlangen naar geld, macht en seksualiteit. Ook de beide wereldoorlogen van de 20^e eeuw lieten zien dat het vooruitgangsgeloof van de Verlichting niet houdbaar was. Er kwam meer oog voor de gesitueerdheid van mensen en de beperkingen van het menselijk denken. Dit komt tot uiting in het postmodernisme, waarbinnen ook het sociaal-constructivisme te plaatsen is. Het is niet zo dat het óf het modernisme óf het postmodernisme christelijker is. Het zijn culturele gegevenheden waarin de christelijke gemeente en de gemeenteleden ademen en waar ze zich toe moeten verhouden. Het goede van het sociaal-constructivisme is, dat het afrekenet met de illusie dat we op individuele basis met ons denken tot waarheid kunnen komen.

Daarmee doet het recht aan de realiteit dat wij beperkte mensen zijn die niet in ons eentje de werkelijkheid kunnen overzien. Vanuit christelijk perspectief zou je dit als een radicale aanvaarding van onze geschapenheid kunnen beschouwen. Wij zijn mensen en kunnen nooit de illusie hebben om - zoals God - de volledige waarheid te kennen (Muynck, de & Kunz, z.d.; Smith, 2014). Tegelijkertijd heeft het sociaal-constructivisme ook een schaduwkant. Het erkennen van onze beperktheid en afhankelijkheid van sociale relaties, leidt in deze stroming ook tot ontkenning van het bestaan van een waarheid of externe realiteit. Alles gaat op in de constructie. Deze gedachte is wel strijdig met het geloof in een God die boven en buiten deze werkelijkheid staat en deze werkelijkheid gemaakt heeft, ook als is die voor ons niet geheel inzichtelijk (Muynck, de & Kunz, z.d.). Ook is deze gedachte strijdig met het geloof in een God die Zich openbaart en die kenbaar is. Waar het dus goed is om van het sociaal-constructivisme te leren dat wij beperkte mensen zijn, dat we elkaar nodig hebben en dat we nooit als individu de waarheid in pacht hebben - ook niet binnen de kerk - is het wel van belang ons ook te realiseren dat God wél waarheid is en Zich ook (in relatie) laat kennen en Zich openbaart in zijn woord. Dat mag binnen de christelijke gemeente bescheiden maken, maar ook vrijmoedig om te vertrouwen op God die van buitenaf onze werkelijkheid binnenkomt en ons menselijk denken soms doorbreekt.

Gebrokenheid en gezag

Tenslotte kan de vraag gesteld worden of er binnen de *Appreciative Inquiry* wel ruimte is voor dingen die niet goed zijn gegaan. Mag de vraag naar schuld en gebrokenheid wel gesteld worden? Ondanks de oppervlakkige indruk dat dit niet kan, is hiervoor binnen *Appreciative Inquiry* wel degelijk ruimte voor het ontdekken van waarde(n) in verhalen over dingen die in het verleden niet goed zijn gegaan. (Masselink et al., 2021)

Wél is het zo dat de methodiek de relatie tussen positieve gedachten en het gericht zijn op de juiste waarden wel behoorlijk automatisch verbindt met het juiste en levengevende handelen. Daarbij is het goed om te bedenken dat de Bijbel hiervan een veel genuanceerder beeld geeft, dat past binnen de gebrokenheid van de wereld waarin wij leven en ook de gebrokenheid en zondigheid van mensen in de christelijke gemeente. Regelmatig wordt in de Bijbel het beeld geschetst van een discrepantie tussen het hebben van goede gedachten en het niet komen tot goed handelen. Een voorbeeld hiervan is Paulus' verzuchting in Romeinen 7:19 dat, hij het goede waar hij naar verlangt niet doet, terwijl hij het kwade dat hij wil vermijden, wél doet. De christelijke gemeente mag leven vanuit de realiteit van het Koninkrijk van God dat is, maar dat ook nog komt. Zo leeft de gemeente in de spanning tussen het 'reeds' en 'nog niet'. Dat betekent dat er volledige inzet mag zijn om het goede na te streven, maar dat het Gods genade en de Heilige Geest waarvan de gemeente als geheel en individuele gemeenteleden uiteindelijk afhankelijk zijn. Met gebruikmaking van al het goede dat in schepping en cultuur gegeven is, ligt de uiteindelijke basis voor de hoop van de christelijke gemeente in het werk van God en kan zij voor haar bestemming ook nooit genoeg hebben aan zaken die alleen in het hier-en-nu te vinden zijn. Dat betekent, zoals ook hierboven al genoemd, dat een proces waarin de gemeente op zoek gaat naar haar eigen waarden, niet alleen de stemmen van mensen aan het woord moeten komen, maar allereerst en allermeeest Gods stem moet klinken. De gemeente is immers niet van zichzelf, maar van Jezus Christus. In Efeze 4, waarin het gaat over gemeente van als lichaam van Christus, wordt deze balans heel mooi getekend: het zijn de waarheid en de liefde samen die de gemeente laten toegroeien naar Jezus Christus. Hij is het hoofd en vanuit Hem krijgt de gemeente samenhang. (Ef. 4:15,16) Daarbij is het terecht dat er met een beroep op het

ambt aller gelovigen geluisterd wordt naar stemmen uit het geheel van de gemeente (Genderen & Velema, 1992), maar is het ook van belang dat ambtsdragers vanuit hun roeping en zalving met volmacht kunnen optreden om de gemeente “bij Christus en zijn roeping te bewaren”. (Brink & Kooi, 2012)

Concluderend

Concluderend kunnen we stellen dat *Appreciative Inquiry* een mooie methode is, die recht doet aan het organische karakter van de christelijke gemeente en aansluit bij het hoopvolle karakter van het christelijk geloof. Hoeveel kan er gewonnen worden wanneer kerkelijke gemeenschappen zich in hun denken en spreken richten op het goede dat er is in hun gemeenschap. Hoeveel kan er ook gewonnen worden als de nadruk in gemeentes niet primair ligt op regelgeving, structuren en ordeningen, maar op de gezamenlijk gedeelde waarden en toekomstverwachting. Op deze manier kan gestalte gegeven worden aan de liefde die het onderscheidende kenmerk is van de gemeente van Christus. Hoe goed is het ook wanneer mensen in de christelijke gemeente in hun element mogen zijn als creatieve beelddragende van God en daaraan in hun handelen gestalte mogen geven. Tegelijkertijd is het goed om te beseffen dat het goede waar de gemeente op gericht is, haar oorsprong en richting heeft in God en niet in louter menselijke interactie. Daarom draagt een sociaal-constructivistische wel bij aan het besef dat wij mensen altijd maar een deel van de werkelijkheid zien, maar hoort het ook bij een christelijke visie om niet alleen betekenis te *creëren*, maar ook betekenis te *vinden* in de door God gegeven werkelijkheid van deze wereld en in Gods openbaring in zijn Zoon en in Zijn woord, gedragen door de traditie van de kerk der eeuwen.

Geraadpleegde literatuur

Brink, G. van den, & Kooi, C. van der. (2012). *Christelijke dogmatiek: Een inleiding*. Uitgeverij Boekencentrum.

Genderen, J. van, & Velema, W. H. (1992). *Beknopte gereformeerde dogmatiek*. J.H. Kok.

Kierkegaard, S., & Buijs, L., Visser, Andries. (2011). *Wat de liefde doet: Een aantal christelijke overwegingen in de vorm van toespraken*. Damon.

Masselink, R., Haan, J. de, Hugenholtz, N., Rossum, M. van, & Schwippert, R. P. (2021). *Veranderen met appreciative inquiry: Waarderend actieonderzoek in de praktijk* (E. Verhagen, Red.; Tweede oplage). Boom.

Muynck, de, B., & Kunz, B. (z.d.). *Gidsen, een christelijke schoolpedagogiek*. KokBoekencentrum Uitgevers.

Smith, J. K. A. (2014). *Who's afraid of relativism? Community, contingency, and creaturehood*. Baker Academic.